

FALUDI AKADÉMIA

„SZABADON ÉS HŰSÉGESEN KRISZTUSBAN”

*Szerelem, házasság, család – keresztény szemmel
(Vitatott erkölcszociológiai problémák)*

3. ELŐADÁS: 2015. MÁRCIUS 16.

Erkölcszociológiai viták a II. János Pál szolgálata alatti szinódusokon

Bevezetés: Két családszinódus között (2014–2015)

A zsinati fordulat

Martini bíboros álma (1999)

A perszonalista morálteológia a zsinat után

A házasság és a család a zsinaton

II. János Pál a családról: *Familiaris consortio* (1981)

Az *optio fundamentalis* és a fokozatosság a törvény alkalmazásában

Bevezetés

Két családszinódus között (2014–2015)

Készülve az októberi háromhetes rendes családszinódusra, bevezetésül idézek egy Reinhold Marx münchen–freisingi bíboros érsekkel készült interjúból. A Karl Marxról írt, magyarul is megjelent híres monográfia szerzője jelenleg a német püspöki kar elnöke, tagja Ferenc pápa nyolctagú bíborosi tanácsadó testületének. Püspök 18 éve, bíboros 5 éve, részt vett a tavalyi rendkívüli családszinóduson. Az interjú az *America* című folyóirat 2015. január 22-i számában jelent meg, azóta több folyóirat átvette, illetve hivatkozott rá. Most a Vatikáni Rádió (Vértessaljai László SJ) fordításában idézem.¹

„Kérdés: *A jelenlegi szinódus két problémája az elvált és újránházasodott, továbbá a homoszexuális katolikusokat illeti. Volt önnek alkalma jelenlegi szolgálatában közvetlenül meghallgatni ezeket a katolikusokat?*

35 éve vagyok pap. Ez nem új probléma. Az a benyomásom, hogy nagyon sokat dolgoztunk teológiai síkon, nemcsak a válással kapcsolatos témakörben, hanem a

---

¹http://hu.radiovaticana.va/news/2015/01/31/„a_lépcsőt_fölről_kezdjük_mosni_élni_segítsük_ne_az_igazságot/ung-845478

házasság teológiája terén is. **Mindig megdöbbsent, amikor néhányan ezt mondják: »Minden világos!« Nem, a dolgok nem világosak! Nem a modern kornak kell meghatározni az Egyház teológiáját. Ez a megújulás kérdése, vagyis a tanításunkat mindig az evangéliumhoz kell mérni a teológiában, hogy új módon találjuk meg annak az értelmét, amit Jézus mondott. Nagyon sok tennivalónk van.** Sokat beszélek szakemberekkel, kánonjogászokkal és teológusokkal, akik elismerik, hogy sok probléma van a házasság szentsége és érvényessége körében. Egyik ilyen probléma: mit tehetünk akkor, amikor valaki szentségi házasságot köt, elválk és egy újabb partnert talál. Különböző álláspontok vannak. Néhány püspök azt mondta a szinóduson: »Bűnben élnek«. Mások ellenben így vélekedtek: »Nem lehet azt mondani, hogy valaki bűnben él napról napra, nem, ez lehetetlen!« Nézze, vannak tehát problémáink, amikről beszélnünk kell. *A német püspöki konferencia keretében mi vitát nyitottunk erről a témáról, és annak a szövegét közzétettük. Azt gondolom, hogy ez kiváló szöveg, amely jelentősen hozzájárulhat a szinódus vitájához.*

Nagyon fontos, hogy a szinódus ne a »minden vagy semmi« lelkiülettal dolgozzon. Ez nem lenne jó módszer. A szinódusnak nincsen győztesei és vesztesei. Ez nem a szinódus lelkiüete. A szinódus lelke *együtt keresi az utat*, és nem mondja azt: »Hogyan találhatok utat, hogy előbbre vigyük az én álláspontomat?« Ellenben a helyes út: »Hogyan tudom megérteni a másik álláspontját, és hogyan tudunk egy közös álláspontot kialakítani?« Ez a szinódus lelke! Nagyon fontos, hogy dolgozzunk tovább ezeken témákon. Remélem, hogy a pápa továbbra is megihleti a szinódust, hogy azt minél tágabb összefüggésben értsük meg. Az tehát a feladat, hogy segítsük az embereket élni, ahogy az *Evangelii Gaudium* mondja, nem pedig az, hogy igazságot védjünk. A helyes kérdés: hogyan segítsük az emberek életét az igazság megtalálásában.

Az Eucharisztia és a kiengesztelődés szentsége nagyon fontos az emberek számára. Néhányan azt mondják bizonyos személyeknek: »Ez nem engesztelődhet (nem kaphat feloldozást) ki egészen a haláláig!« Lehetetlen ezt elhinni, amikor a konkrét helyzetet nézzük. Hozhatok példát. Az *Evangelii Gaudium* szellemében azt kell látnunk, hogy az Eucharisztia gyógyszer az embereknek, hogy segítse őket. Azokat a módokat kell keresni, amelyen keresztül megkaphatják az Eucharisziát. Ne azt keressük, hogyan tartsuk távol őket. A befogadásukat keressük. Használjuk a képzeletünket, mikor a kérdéseket fölvetjük: »Tehtünk valamit most?« Némely esetben ez nem megy, de nem is ez a probléma. A központi kérdés ez kell legyen: hogyan tudom elfogadni az embereket?»

Azért idéztem bevezetőül Marx bíborost, mert határozottan a II. Vatikáni zsinat által kijelölt *kollegiális és szinodális utat*, Ferenc pápa álláspontját képviseli – amint az idézet interjújában hangsúlyozta – több német főpásztorral, például Walter Kasper teológus bíborossal.²

² *L'Évangile de la famille*, trad. J. Hoffmann, Cerf, Paris, 2014. Előadás a 2014. február 20–21-én tartott rendkívüli konzisztóriumon Ferenc pápa kérésére. Ismertetés: A. Mattheeuws SJ in *NRT* tome 137, no 1, Janvier–mars 2015, 146–149.

1. A zsinati fordulat

Tény az, hogy 1960–1980 között, a II. Vatikáni zsinattal, majd VI. Pál és II. János Pál szolgálata alatt „*nagy fordulat*” következett be a katolikus Egyházban.³ XXIII. János „lelkipásztori” zsinatot akart; ennek jelentőségét néha alábecsülték, mintha a pápa ki akarta volna zárni a dogmatikai jelleget. Valójában Roncalli pápa szóhasználatában a „lelkipásztori” az egyház életét célozta, tehát azt akarta mondani, hogy nem pusztán tanbeli (dogmatikai) kérdésekkel foglalkozik, hanem az egész egyházi valósággal, ami persze tanbeli megfogalmazásokat is magával hozott.

A zsinat bezárásának 20. évfordulója alkalmából Giuseppe Alberigo így vonta meg a mérleget:³ „Húsz év távolából egyre világosabbá válik a korszakváltás, amely a II. Vaticanum célkitűzése volt. (...) Igaz az, hogy a pápa nem azért hívta egybe a zsinatot, mert valamiféle eretnekséget akart elítélni, vagy eldönteni – korábbi zsinatokhoz hasonlóan – valamilyen dogmatikai vitát, de azért még nem lehet elhanyagolni a zsinat korszakváltó sürgősségét, amelyet meglátott Roncalli pápa. Nem véletlen, hogy a zsinat bejelentése azt mondatta egyesekkel, hogy vége a konstantini kornak, és hogy túlhaladtunk a Trentói zsinat szellemén. Ha meg akarjuk vitatni János pápa döntésének történeti időszerűségét, ezen a szinten kell maradni, sokkal inkább, mint például bírálni a *Gaudium et Spes* szövegének gyengeségét, vagy a szociológiai kereszténység válságát hangoztatni, ami az utóbbi évtizedekben egyre jobban megnyilvánult.”

Amikor II. János Pál pápa 1990. december 20-án, a Bíborosi Kollégium tagjaihoz szólva, a II. Vatikáni zsinat negyedszázados *hatástörténetét* méltatta, többek között ezeket mondta: „Ez a történelmi esemény kétségtelenül különleges és gondviselészerű állomást jelent a keresztény közösség útján. A Szentlélektől vezetett Egyház bátran a mai ember elé ment, hogy találkozzék vele: mintegy kézen fogva vezette az evangéliumi üzenet teljesebb megértése és megvalósítása felé. Szükségét érezte annak, hogy a mai emberiséghez könnyebben érthető nyelven szóljon, anélkül azonban, hogy az igazság követelményeiből engedne. Az Egyház főleg tudatosította, hogy mély megújulásra van szüksége, hogy arcán egyre világosabban felragyogjon Krisztus fénye. Ez az állandó törekvés a megújulásra vezérli ma is lépteinket, bár nem nehézségek és fáradtság nélkül. De, meg vagyok győződve róla, a növekedésből ered ez a fáradtság. Mert az Egyház ezekben az években növekedett missziós öntudatában éppúgy, mint a megtérésre és a megújulásra való elkötelezettségében.”

A pápa ezután még a zsinat kulcsfogalmára, a *koinoniára* (szeretetközösségre) irányította a figyelmet, hangsúlyozva, hogy ez az Egyház lényegét fejezi ki: a hit közös megvallásától a gyakorlati tanúságtételig, a tanítás átadásától a struktúrák megalkotásáig.

---

³ Vö. Jan Grootaers, *De Vatican II à Jean-Paul II. Le grand tournant de l'Église catholique*, Centurion, Paris, 1981; Szabó Ferenc SJ, *Keresztények az ezredfordulón*, Távlatok, Bp., 2001, II. rész.

A *Lumen Gentium* (8. pont) szerint az egyház szent is, mivel a feltámadt Krisztus Lelke élte, és számos szentet szül, ugyanakkor, mivel bűnös tagokból áll, állandó megtérésre, megújulásra szorul: a bűnbánat útját járja az örök haza felé haladva. *Ecclesia semper reformanda*. Ehhez a megújuláshoz időre van szükség: eszmélődni kell, elmélkedni, bűnbánatot tartani, megtérni. Mindez nem megy egy szempillantás alatt. A recepciót, a zsinati szellem igazi befogadását a *megújulással* lehet lemérni.

A II. Vatikáni zsinat *recepciója* nem állhat csupán tanítása elfogadásában és korszerűsítésében, hanem szükség van *a tanítás gyakorlati megvalósítására is*, az egyház tagjainak tevékeny és teremtő közreműködésére. Nem elégséges tehát az egyházi törvénykönyv megreformálása (illetve annak átvitele a joggyakorlatba), sem a katolikus katekizmus megfogalmazása, elfogadása, ismétlése. A mostani családszinódus előtt végzett közvélemény-kutatás, felmérés a világegyházban, megmutatta, milyen *nagy a szakadék* a házasságra és a családra vonatkozó hivatalos erkölcsi tanítás és a hívők gyakorlata között.

2. Martini bíboros álma

(A II. Európa-szinódus, 1999. október 1–23.)

Az egyes *földrészekkel* foglalkozó különleges szinódusok célja a 2000. év nagy jubileumának előkészítése, az evangelizálás fellendítése volt. Európa számára 1991-ben már rendeztek egy különleges szinódust. De nyolc év alatt jelentősen megváltozott Európa szelleme, egyházi helyzete, ezért II. János Pál szükségesnek tartotta újabb szinódus összehívását. 1997 júniusában mondta gnieznói homíliájában: „A *(berlini) fal leomlása után*, e látható fal után nemde felfedeztünk egy másik, láthatatlan falat, amely megosztja földrészünket – az emberi szíveket megosztó falat? Ezt a falat félelem és agresszivitás, az emberek különböző eredetével, különböző bőrszínével, különböző vallási hitével szembeni meg nem értés alkotja; ezt a falat a politikai és gazdasági üldözés, az emberi élet értékei, minden ember méltósága iránti érzék eltompulása emeli. Az utóbbi időkben kétségtelen sikereket értünk el gazdasági, politikai és szociális téren; ennek ellenére nem kendőzhetjük el e fal létezését. Árnyéka kiterjed egész Európára. Az európai földrész igazi egységének megvalósulása még távoli cél.”

*Carlo Maria Martini bíborosnak, Milánó érsekének felszólalása a szinóduson
– 1999. október 7-én délután –*

„Élénk érdeklődéssel hallgattam az eddig elhangzott hozzászólásokat, és próbáltam megérteni, milyen módon válaszolnak a kérdésre: az Egyházban élő Jézus Krisztus hogyan válik Európá számára a reménység forrásává?

Mielőtt kifejteném véleményemet, szeretnék szólni valakiről, akire közülünk sokan emlékeznek, hogy jelen volt ebben az aulában, és akit az Úr június 17-én szólított magához: *Basil Hume* bíborosra, westminsteri érsekre gondolok. Több szinódusi hozzászólása kezdődött ezekkel a szavakkal: »*I had a dream*, volt egy álmom.«

Ezekben a napokban, a felszólalásokat hallgatva, *nekem is volt egy, sőt több álmom.* Ezek közül háromra emlékszem.”

Itt csak a harmadikat idézem: „A harmadik álmom a következő: az emmauszi tanítványok örvendező visszatérése Jeruzsálembe, hogy találkozzanak az apostolokkal, legyen ösztönzés arra, hogy időnként ismételjék meg, a most kezdődő évszázadban, a püspökök közötti egyetemes eszmecsere tapasztalatát, ami lehetővé teszi, hogy megoldjanak egyet-egyét az egyházfegyelmi és tanbeli »bogok« közül, amelyekre talán csak keveset emlékeztettek ezekben a napokban, de amelyek időszakosan lényeges kérdésként felbukkannak az európai (és nemcsak európai) egyházak zarándokútján. Gondolok általában a II. Vatikáni zsinat közösségi egyháztanának elmélyítésére és továbbfejlesztésére. Gondolok a felszentelt szolgák egyes helyeken már drámaivá vált hiányára, és azokra a növekvő nehézségekre, amelyeket a püspöknek jelent az, hogy biztosítsa a területén élő hívek lelki gondozását az evangélium és az Eucharisztia elegendő számú szolgálóival. (IL 14.) Gondolok bizonyos témákra, amelyek a *nőknek* a társadalomban és az Egyházban elfoglalt helyét illetik (IL 48), a *világi hívek* részvételét egyes szolgálati felelősségekben (IL 49), **a szexualitást, a házassági fegyelmet, a bűnbánati gyakorlatot**, az ortodoxia testvéregyházaival való kapcsolatokat, és általánosságban annak szükségét, hogy felélesszük az ökumenikus reménységet (IL 60–61); gondolok a demokrácia és az értékek, valamint a polgári és erkölcsi törvények közötti kapcsolatokra.

Ezek közül a témák közül már több felmerült az előző, mind az általános, mind a különleges színódusokon, és fontos, hogy megfelelő helyeket és eszközöket találjunk figyelmes vizsgálatukra. Ehhez természetesen nem alkalmas eszköz sem a szociológiai felmérések készítése, sem pedig az aláírások gyűjtése, sem a nyomást gyakorló csoportok. De talán még egy színódus sem lenne elégséges. E »bogok« közül egyesek valószínűleg egyetemesebb és tekintélyesebb kollegiális eszközt igényelnének, ahol ***szabadon, a püspöki kollegialitás teljes gyakorlása mellett*** lehet velük szembenézni, hallgatva a Lélekre, és szem előtt tartva az ***Egyház és az egész emberiség közjavát.***”

Martini bíboros 1999-ben mondta ezt: pontosan azt sürgette, amit most már ötven évvel a zsinat után Ferenc pápával sokan kívánnak. Idézem a bíboros következtetését: „*Úgy érezzük, fel kell tennünk a kérdést, vajon negyven évvel a II. vatikáni zsinat meghirdetése után nem érlelődik-e lassanként, az elkövetkező évtizedre, annak a tudata, hogy hasznos és csaknem szükséges lenne egy kollegiális és tekintélyes eszmecsere valamennyi püspök között az elmúlt negyven év során felmerült problémákat illetően.*”⁴

3. II. János Pál és a perszonalista morálteológia a zsinat után

A 2014 októberére meghirdetett rendkívüli családszínódusra készülve a *Vigilia* folyóirat 2014. májusi számát a *Házasság, család* témának szentelte. Lukács László itt

⁴ http://www.tavlatok.hu/49_elottiek/tavlatok46.htm#figyelo

megjelent tanulmánya szerint II. János Pál a zsinat szellemében *továbbfejlesztette a család teológiáját, és így új korszakot nyitott e téren is.*⁵

P. Lukács főleg az 1981 őszen megjelent *Familiaris consortio* (= FC) kezdetű apostoli buzdítást idézi. Fő tételei: 1. *Isten a szeretet.* (FC 29). 2. *A család az Egyház misztériumának eleven képe* és történeti megjelenése (FC 49). 3. *A család feladata azonos az egyházzal:* befogadja és továbbadja Isten szeretetét az önátadás létmódjában, s ezt közösségként teszi, családegyházként (FC 50). 4. *Ennek az ideálnak elérése életre szóló feladat. Miként az egyház, úgy a család is az idő zarándokútján jár.*

Különösen is kiemelném ezt a 4. pontot, mert – mint majd megmutatom – igen lényeges a cselekedetek erkölcsi megítélésében (például a gyóntatásban), a pedagógiában és a lelkipásztorkodásban *a személy fejlődési és érettségi foka, a fokozatosság törvénye.* Erre gyakran visszatérünk.

„A teológia – fejt ki Lukács László cikke – egyrészt a szentháromságtan és az egyháztan elmélyítésével, másrészt a teológiai antropológiának, benne a test teológiájának kutatásával járult hozzá a családteológia kialakulásához.”⁶

Kétségtelen, hogy a II. János Pál és XVI. Benedek megnyilatkozásaiban fejlődés történt a *családteológiában*: sokat átvettek a zsinat egyháztanából (LG) és a szerelem–házasság perszonalista szemléletéből (GS 50–51), de a szexuális erkölcs terén és a születésszabályozás kérdésében a Tanítóhivatal dokumentumai jóval elmaradnak az új morálteológiától. A *Familiaris consortio* határozottan megerősíti a *Humanae vitae* tanítását a házastársi erkölcsről. Múlt alkalommal megjegyeztem: VI. Pál körlevele bizonyos perszonalista szemléletet átvett a II. Vatikáni zsinattól (GS 49–50), de a születésszabályozás kérdésében Montini pápa végül a szakbizottság „konzervatív” kisebbségének véleményét fogadta el irányadónak. A házastársi erkölcs kérdésében a „konzervatívok” a *Humanae vitae* enciklikára hivatkoznak évtizedek óta, amelynek negatív hatását, például Martini milánói bíboros nyíltan bírálta, mint már korábban említettem. Ismét őt idézem: „Szilárd meggyőződésem, hogy az Egyház vezetése képes jobb utat mutatni az embereknek, mint amelyre a *Humanae vitae* kezdetű enciklika tett – sikertelen – kísérletet. Hitet és kompetenciát nyerne vissza ezáltal magának.” Majd miután megemlítette, hogy II. János Pál sokat tett azért, hogy új életet oltson az Egyház és a zsidóság kapcsolatába, valamint az Egyház és a tudomány közti viszonyba (Galilei rehabilitálása), így folytatja Milánó volt érseke: „*Az étellel és a szerelemmel kapcsolatos témákkal semmiképpen sem várhatunk sokáig.* Be kell tudnunk ismerni a tévedéseinket és nézeteink tegnapi korlátozottságát, hiszen ez lelki nagyság és biztonság jele.”⁷

A következőkben – hivatkozva az új morálteológia szakembereire⁸ – megmutatom, hogy éppen a *Familiaris consortio*, majd a rá hivatkozó szentszéki dokumentumok,

⁵ Lukács László, „A család az egyház szíve”, in *Vigilia* 2014/5, 352–161.

⁶ Lásd még Harsányi Pál Ottó OFM tanulmányát: „A Szentháromság és a család közötti kapcsolat kihívások és a teljes életre való törekvés között”, in *Sapientiana* 7 (2014/2) 32–60.

⁷ C. M. Martini–G. Sporschill, *A hit kockázata*, Kairosz, Budapest, 2009, 143.

⁸ A következőkhöz lásd Bernhard Häring, *La Morale après le Concile*, Desclée, Paris, 1967; uő, *La théologie morale*. Cerf, Paris, 1992; Joseph Fuchs SJ, *Moraltheologie nach dem Konzil*, Herder, 1967; Franz Bökle, *A morálteológia alapfogalmai*, Bécs, 1975; uő, *Fundamental moral*, Kösel, München, 1977;

nem nyitottak új korszakot a házasságra és családra vonatkozó erkölcteológiában, így a családlelkipásztorkodásban súlyos elvi kérdések megoldatlanok maradtak.

Jellemző, hogy a 2014 őszen lezajlott családszinódus előkészítését célzó kérdések között szerepelt a *Humanae vitae* tanításának megvalósítása, és a szinóduson is felmerült a morálteológusok körében sokat vitatott probléma az *objektív* rossz (cselekedet tárgya) és a *szubjektív* felelősség (a lelkiismereti döntés) közötti viszony. Ezzel kapcsolatos például az elvált és újraraházasodott hívők helyzete az Egyházban, amelyet nem oldott meg a mostani családszinódus.

4. A házasság és a család

Kétségtelen, hogy a *Lumen Gentium* egyháztana alapvető szempontját: az Egyház-kommúniót jeleníti, valósítja meg a „család-egyház”,⁹ mert a keresztény család „a kegyelem és imádság közössége, az emberi erények és a keresztény szeretet iskolája”. A család, amely a férfi és a nő szeretetéből veszi kezdetét, őseredetében Isten misztériumból fakad. A LG szerint – az Egyház ősforrása a szentháromságos *kommúnió*, amely Krisztusban egységre lépett az emberrel, hogy mindenkit meghívjon a szeretetközösségbe. A keresztény családnak részt vesz az Egyház küldetésében, sajátos küldetése van az emberiséghez is, a szeretet civilizációjának előmozdításában.

Igaz az is, hogy (a ma már szent) II. János Pál egyes megnyilatkozásaiban szerencsésen követte *korábbi* haladó nézeteit a férfi és a nő szerelmi kapcsolatáról, *a test teológiájáról*,¹⁰ továbbá a zsinat által részben beépített integrált perszonalista morálteológiát is. De szakemberek kimutatták, hogy már 1980-as családszinóduson is nagyon erős volt a *konzervatív irányzat*, amely II. János Pál 1981-es *Familiaris consortio* kezdetű buzdítást befolyásolta.¹¹

Láttuk, hogy 1968-ban a *Humanae vitae* körlevél esetében is az Ottaviani bíboros által kijelölt konzervatív csoport gyakorolt nyomást VI. Pálra, hogy a születésszabályozás kérdésében a hagyományos véleményt fogadja el: minden aktusnak nyitottnak kell lennie az életadásra; mesterséges eszközök (pilula/pirula

---

Szabó Ferenc SJ, *Az ember és világa*, 3. kiadás, „Máltai Könyvek”, Budapest, 2011, 211–337 (személy, szabadság, közösség, család, születésszabályozás); *Documentation Catholique*, no. 2517, janvier 2015. Dosszié a 2014 októberében megtartott családszinódusról. (= DC); L. Lemoine–É. Gaziaux–D. Müller (szerk.), *Dictionnaire encyclopédique d'éthique chrétienne*, Cerf, Paris, 2013 (= DEC); René Laurentin, *Enjeu du IIe Synode et contestation dans l'Église*, Seuil, Paris, 1969. (= *Enjeu*).

⁹ KEK 1655–1666.

¹⁰ Carlo Wojtyła, *Amore e responsabilità*, Marietti, 1978. Vö. B. Häring is hivatkozik rá: *Frei in Christus*, Herder, 1982, 485–487. (= *Frei*)

¹¹ Az előzményekről, az 1969-es II. rendkívül szinódusról, amelynek összehívását részben a *Humanae vitae* enciklika általkiváltott krízis indokolta: R. Laurentin, *Enjeu du IIe Synode et contestation dans l'Église*, Seuil, Paris, 1969.

stb.) alkalmazása tilos, csak a terméketlen periódusokra korlátozott egyesülés „természetes” módszere megengedett.¹²

A HV enciklika – a zsinat (*Gaudium et Spes*) befolyására kétségkívül haladást jelentett a *Casti connubii*-hez viszonyítva: bizonyos perszonalista szempontok már szerepelnek benne a pápai bizottság *haladó* többségének érdekéért. Ezek szerint a (nem természetes) születéskorlátozás rossz, *objektíven* az életadó szerelem elleni véték (*désordre objectif*), de *szubjektíve*, a házasfelek tudatában nem mindig és nem szükségszerűen úgy jelenik meg, mint a szerelem/szeretet elleni egyetlen vagy a legnagyobb bűn. A házasság egészét tekintve, ha a házások már egy vagy több gyermeknek adtak életet, és szabályozniuk kell a születéseket, ugyanakkor ápolniuk kell szerelmüket/szeretetüket, konkrét és bonyolult körülmények között a *kisebb rossznak* tekinthetik; *eltűrhető*, tolerálható lehet, ha (nem abortív) születéskorlátozó eszközökhöz folyamodnak. A francia püspökök körlevele a kötelességek konfliktusáról beszélt. A HV enciklika ugyan segíteni akarta a lelkipásztorokat a lelkiismeretek nevelésében, de VI. Pál nem fogadta el ezt a többségi álláspontot.¹³ A *fokozatosság pedagógiájáról* és konfliktusok esetén a kisebb rossz eltűréséről van szó. Már korábban utaltam rá: enciklikája főleg lelkipásztori kérdésekre keresett választ, a születésszabályozásra vonatkozó irányelveit erkölcssteológiai szempontból maga sem tekintette véglegesnek.

Az erkölcssteológiai viták továbbgyűrűztek arról, hogy mi a Tanítóhivatal illetékessége (tévedhetetlen-e) – nem a kinyilatkoztatott hitigazságok, hanem – a természettörvényekre hivatkozó erkölcsi előírások területén.¹⁴

5. Új távlatok a zsinat után: *Optio fundamentalis* – különbség a halálos és a bocsánatos bűnök között –

Előző előadásaimban már röviden szóltam a megújult erkölcssteológiáról. Most egy fontos kérdésről, az *optio fundamentalis*ről bővebben tárgyalok, mivel hivatalos egyházi dokumentumok sem értelmezik mindig helyesen.¹⁵

Az *alapvető döntésnek* története van. Már a tomista hagyománytól ihletett morálteológia tárgyal a végső cél (*finis ultimus*) választásáról az erkölcsi cselekvésben. Az újabb időkben pedig a humántudományok (pszichológia, pszichoterápia, pedagógia, logoterápia) sokat foglalkoztak az *emberi élet ciklusával* (Erik Erikson), az

¹² Erről lásd G. Licheri, *Beszélgetések B. Häringgel*, Egyházforum, 1994, VI. fejezet, 80–92. – A *Humanae vitae* fogadtatásáról lásd Szabó Ferenc SJ, *Az ember és világa*, 326–337.

¹³ Lásd Gustave Martelet SJ, *L'existence humaine et l'amour*, Desclée, Paris, 1969. Különösen 138–155: a kisebb rossz választás a születésszabályozásban. Külön foglalkozik a francia püspökök körlevelével.

¹⁴ Bernhard Häring, „Coscienza e morale” (Newmant követve értelmezi a GD 16-ot, utalva a *Humanae vitae* által kiváltott vitákra, in AA.VV., *Magistero e morale*. (3o Congresso dei teologi moralisti a Padova, 1970. EDB, Bologna, 1970, 319–345.; Franz Bökle, *Fundamental moral*, Kösel, München, 1977, 142–149.

¹⁵ Bővebben: B. Häring, *Frei in Christus*, V. fejezet 171–223: „Die Grundentscheidung”; VI. fejezet 225–296: „Das Gewissen”; II. 464–535. Tizedik fejezet: „A szexuális nyelvezet felszabadító igazsága.” (=Frei I–II)

életformákkal (Eduard Spranger), egyáltalán az emberi fejlődéssel (A. Maslow, V. E. Frankl). Ezek a kutatások is alátámasztják az alapvető döntésről szóló morálteológiai tételt.¹⁶ Több mai teológus az *optio fundamentalis* magyarázatát összekapcsolja az *emberi szívről* szóló bibliai tanítással.¹⁷ Számos bibliai hivatkozást hozhatunk: Isten új szívet ad a megtérőnek, a Szentlélek belénk árasztja az isteni szeretetet, így újjáteremti a hívőt. (Jer 31,31–34; 32,40; Iz 51,7; Mk 1,15; Jn 12,39kk; Róm 2,5; 2,29; Ef 5,18; Gal 5,13–22.) Szent Pálnál és Szent Jánosnál a Jézusban való élet a *szeretetben való élet*. Szent Ágostonnál az alapvető választás a helyes szeretet (*dilectio*) melletti választás, a kilépés az önszeretetből.¹⁸ Alapvető döntés a mélyen fekvő szabadság kifejezése, amikor az ember igent vagy a nemet mond a szeretetre, ez a szív megnyitása a Jóra és az Igazra, a beilleszkedés a teremtő Isten ránk vonatkozó tervébe. „Az ember önmegvalósítása megnyílás mások felé – a szeretet – az alapvető szabadság igazi morális tette. A becsukódás az önszeretetbe a kibontakozás megakadályozása.” (J. Fuchs) A házastársi eskü vagy a szerzetesi fogadalom – tehát a teljes elkötelezettség egy életre – csakis az alapvető döntés síkján lehetséges.

A keresztény hit történetisége, a lelkipásztorkodásban figyelni kell az emberi cselekvés teljes összefüggéseire, a személyi fejlődés/növekedés vagy regresszió dinamikájára. Az egyének – férfinek vagy nőknek – élete egészét kell figyelembe vennie mint személyes elkötelezettséget a jóra vagy a rosszra. Az *optio fundamentalis*, *alapvető döntés* a szeretet, illetve Isten mellett vagy ellene adja meg azt a „hullámhosszat” („tengelyt”), amelyhez viszonyítva kell megítélni az élet nagy egzisztenciális döntéseit. A személyiség mélyén történik előbb vagy utóbb az az egész életet elkötelező választás a jó, az igazság, az Isten mellett, amikor a személy „megteszi az igazságot a szeretetben”, és e szerint meghatározza fejlődését, növekedését, szabadsága és felelőssége érlelődését, illetve – ha nem következetes, ha hűtlen – regresszióját, visszafejlődését. A személy – lelkiismeretét követve, a kegyelem indítására – a Krisztusban hozott üdvösség felé tart, vagy a kárhozatot kockáztatja.

B. Häring monográfiájában, az alapvető döntés után a VI. fejezetben¹⁹ a *lelkiismeretről* tárgyal, megvilágítva a zsinat fontos tanítását: *Gaudium et Spes* 16. Előbb hivatkozik a Bibliára és a nagy keresztény hagyományra, amely Szent Páltól kezdve (Róm 2,15–16) az egyházatyákon és a skolasztikán (Szent Tamáson) át napjainkig fontos szerepet játszott a morálteológiában, majd – a modern szociológiai és pszichológiai redukcionizmus képviselői (E. Durkheim, S. Freud) után – a mai jeles katolikus szerzőket idézi, akik a lelkiismeret teremtő minőségét elemezték: a jóra és az igazra irányuló dinamizmus feltételeit, amelyek kifejezései az alapvető döntésnek. E szerzők – egy bizonyos skolasztikus racionalizmus kiegészítéseként az intuitív megismerést hangsúlyozzák Ágoston és Pascal nyomán. A szeretet az a szem,

---

¹⁶ *Frei* I, 171–189

¹⁷ *Frei* I, 192–195: J. Fuchs, J. B. Metz.

¹⁸ Augustinus, *De Civitate Dei*, lib. 14, c.7: PL 41, 410.

¹⁹ *Frei* I, 225kk

amellyel meglátjuk a Szeretet-Istent, állítja Ágoston. Pascal pedig: „A szívnek megvannak az érvei, amelyeket az ész nem ismer.”²⁰

A *Gaudium et Spes* 16 a lelkiismeret méltóságáról szólva írja: „A lelkiismeret az ember legejtettebb magva és szentélye, ahol egyedül van Istennel, akinek szava visszhangzik bensőjében. Lelkiismeretében ismeri föl csodálatos módon azt a törvényt, amelyet Isten és a felebarát szeretetével teljesít.” A zsinati okmány a következőkben burkoltan az alapvető döntésre is utal, amikor kijelenti: „Nemritkán megtörténik, hogy a lelkiismeret legyőzhetetlen tudatlanság miatt téved, anélkül, hogy emiatt elveszítené méltóságát. Ez azonban nem állítható olyan esetben, amikor az ember nem fordít elég gondot az igaz és a jó keresésére, s a lelkiismeret a bűn megszokása következtében lassanként szinte megvakul.”

Lényeges tehát az alapvető beállítottság és törekvés az igazra és a jóra; ha ez megvan, bizonyos erkölcsi ítéletekben, konkrét döntésekben, még ha a törvény értelmezése téves is, nem lesz bűn a téves lelkiismeret követése. De a jótól való eltérés, a bűnös szokás eltompíthatja, vakká teheti a lelkiismeretet. Szerzőnk rendalapítójuk, Ligouri Szent Alfonz moralista véleményét idézi, és ismételten (a ma már boldog) Newman bíborost: „Mindig azt állítottam, hogy a lelkiismeretnek való engedelmesség, még ha az téves is, a legjobb út a fény felé.”²¹

A redemptorista morálteológus, Bernhard Häring²² az *optio fundamentalis* fényében különbözteti meg a *halálos és a bocsánatos bűnöket*, hangsúlyozva, hogy a kétfajta bűn között lényegi, minőségi különbség van. A halálos bűn (objektív szempontból) egyenlő a rossz alapvető választással: szeretet, az igazság – az Isten elleni döntéssel. Az alapvető döntés, a tudatos és szabad választás meghatározza az élet irányát: ha az ember az igaz és a jó helyett a rosszal, a gonosszággal vállal szolidaritást, tehát elvágja magát az élő Istentől és a szeretetközösségtől, az a lelki halál, és ha az illető a végsőig kitart ebben a lázadásban, állapotban, saját magát ítéli kárhozatra. E szemléletben sokkal kevesebb a halálos bűnt, mint azt a *kazuiszták*²³ moralisták gondolták. De ez nem jelenti azt, hogy a kisebb (nem halálos) bűnöket nem kell komolyan venni. Hiszen tetteink megváltoztatnak bennünket jó vagy rossz irányban. Jó irányban az erényes tettek könnyebbek lesznek, a rossz irányban haladva súlyossá válhat helyzetünk, és tudatos, szabad tettünk a halálos bűn katasztrófájába sodorhat bennünket.

Itt még egy megjegyzés a *bűnbánat szentségéről*: a középkor, főleg a Trentói zsinat után főleg a bűn *objektív* kritériumát vették figyelembe, amikor a „*tárgyuk miatt*, belső természetüknél fogva súlyos, halálos bűnökről beszéltek, így például a régi szexuális erkölcsstanban általában nem volt »*parvitas materiae*«, minden *szabadon és tudatosan* elkövetett vétség a VI. parancsolat ellen halálos bűnnek számított. Persze, szerencsére ott volt a »*szabadon és tudatosan*« pontosítás. Tehát nem vették

---

²⁰ *Frei* I, 239–240. Hivatkozott szerzők. S. Breton, K. Rahner, A. Maslow, B. J. Lonergan, J. Glaser, J. Fuchs.

²¹ *Frei* I, 241–242.

²² *La théologie morale*, Cerf, Paris, 1992, 68–70. Hivatkozik K. Rahnerre is.

²³ *Kazuisztika*: A skolasztikus teológiában és a középkori jogtudományban az általános dogmatikus tételek alkalmazása egyes esetekre (eset: *casus, kázus*).

kellőképpen figyelembe a körülményeket, az illető személy alapvető választását, élete irányát, korát, pszichológiai fejlettségét, a hitben való ismeretségi fokát, szabadságát és tudatosságát, szituációját.

*

II. János Pál az 1983-as püspöki szinódus után kiadott *Reconciliatio et paenitentia* kezdetű apostoli buzdításában *nem teljesen fogadta el az optio fundamentalist* attól tartva, hogy veszélyezteti a halálos bűnről vallott hagyományos felfogást.²⁴ Lényeges, hogy az 1983-as szinódus tudatában volt annak, hogy az Egyház a bűnről csak a megváltás, Isten irgalmassága és a gyógyító kegyelem kifejezett összefüggésében beszélhet. A szinódus a hangsúlyt határozottan Isten kiengesztelő tetteire (működésére) helyezte, akitől állandóan sürgető felhívás érkezik a kiengesztelődésre, felajánlva a megbocsátást és a gyógyítást. A Buzdítás II. részének címe: *A szeretet nagyobb, mint a bűn.*

Erről a következő alkalommal, április 20-án bővebben szólok.

---

²⁴ Vö. § 17, Häring, *La théologie morale*, 82–83.